

Juhász Gyula és Móra Ferenc

EGY KÜLÖNÖS BARÁTSÁG TÖRTÉNETÉHEZ

„Kapcsolatokról még sokat lehetne írni, s elemezni kellene azt a sajátos feszültséget is, amelyet köztük a sors teremtett.”

(Péter László, Juhász Gyula Emlékkönyv, 552.)

„A szegedi városi írókról Szegeden nehéz beszélni. Nagyon közel vannak hozzám s egymáshoz. A kritika csak világvárosban lehetséges, ahol levágnák azt az írókat, aki a másik kávéházba jár és megveregetik a vállát annak az írónak, akinek a vállai a közelben vannak. Mert ellenkező esetben a fülét húzzák meg a kritikusnak, ha közel van!”

[Juhász Gyula (1906), JGYÖM 5:83—84.]

1

Juhász Gyula 1902 őszén — alig pár hónappal Móra Ferenc Szegedre kerülése után — Budapestre ment tanulni, s ezt követően, egészen 1917-ig távol élt szülővárosától, Szegedtől. Így, bár hallgatóként, majd tanárként is itthon töltötte a nyári nagy tanítási szüneteket, s ha csak tehette, máskor is hazajött, élete — már csak külső helyszíne miatt is — egészen másként alakult, mint Móraé. Életvitelük jelentős különbsége, persze, nemcsak a földrajzi távolságból fakadt; ők ketten két gyökeresen eltérő lelki és írói alkatot testesítettek meg, s ráadásul más-más irodalmi ízlés jegyében is alkottak. Juhász Gyula az akkoriban föllépő új irodalmárértelmiség azon csoportjába tartozott, amelyik emberi és írói kiteljesedését a régi ízléssel és irodalommal való szakításhoz, s egy gyökeresen új életérzés és magatartás írói képviselőéhez kötötte, s ezért az irodalmi „lázadásért” saját értelmiségi-polgári egzisztenciájának megteremtését is kockára tette. Intellektuális magatartása és esztétikai ízlése révén egy „ellenzéki” számba menő, hivatalos és közönségizlést irritáló irányzat híve lett; az irodalomtörténet, joggal, „a Nyugat-mozgalom balszárnyának kiemelkedő alakjaként” tartja számon. Móra, alkatából is következően, más utat járt meg. Az ő értékrendjében nem az irodalom, hanem az egzisztenciális érvényesülés állt az első helyen, s irodalmi ambícióját is mindig ennek rendelte alá. Okos és tehetséges ember volt, nagy írói kvalitásokkal, de helyzete és tehetsége természete elsősorban a társadalmi beilleszkedésre, illetőleg az adott társadalmi *lehetőségeken belüli* fölemelkedésre: karrierre predesztinálta. Lehetőségei természetét és határait mindig gyorsan (s többnyire jól) föl is mérte, s tehetsége, szorgalma és simulékonysága révén élt is ezekkel a lehetőségekkel. Szegeden is hamarosan ő lett a „hasznos ember”, akit a lapnál is, a hivatalban is „jól lehetett használni”, aki mindazt, amit kellett, gyorsan és jól megcsinált. S bár erős, határozott egyéniség volt (ahogy mondani szokás, igazi „karakter”), „létezés technikájába” szervesen beletartozott a nagymértékű ízléstolerancia, a konformizmus határán járó simulékonyság, a „rugalmasságba” rejtett határozottság. Nem véletlen, hogy költőként (s íróként) is a tradícióhoz, a bevethetthez simult hozzá. Költőként a „nép-nemzeti” epigonizmus harmadik vonalához kapcsolódott, irányzatjelölő társai közt, jellemző mód, Jakab Ödönt, Pap Zoltánt és Pósa Lajost említhetjük meg. Íróként, pontosabban tárcaíróként pedig a szegedi népies novella hagyományaihoz alkalmazkodott tárgyban, ízlésben és modorban egyaránt. Mint író így mindig

a meredélyen járt; kevesebb tehetséggel s gyöngébb karakterrel menthetetlenül érdektelen epigon lett volna. Realitásérzéke s nagyfokú racionalizmusa mentette csak meg, amely — jellegzetessége ez Mórának — még saját ízlése és vonzalmi ellenében is hatott, s amely a világháború sokkja után jelentékenyen föl is erősödött.

Juhász és Móra különútjára jellemző, hogy sokáig Szeged irodalmi életében is mint konkurrens lapok munkatársai vettek részt. Móra a helyi tradíciót (tegyük hozzá: nemes tradíciót) képviselő Szegedi Napló munkatársa (majd, 1913-tól főszerkesztője) volt, Juhász a radikálisabb Szeged és Vidékéé. Amíg a Szegedi Napló meg-megcsipkedte Adyt, s a „szabadgondolkodókat”, „szociológusokat” sem kedvelte különösebben (helyi szerepléseikről nem, vagy többnyire rosszallólag írtak), addig a Szeged és Vidéke Adyt többször méltatta, hasábjain, Juhász versei mellett, megjelentek Babits és Kosztolányi, sőt a „legdekadensebb”, Csáth Géza írásai is.

Érthető hát, hogy Juhász és Móra kapcsolata hosszú ideig csak nagyon vontatottan és nehezen alakult. Az 1902 utáni másfél évtizedben csak nagyon ritkán kerültek egymás közelébe; ebben az időben nemhogy barátságról, de még alkalmi irodalmi kapcsolatról sem lehet tulajdonképpen szólni.

Az első érdemi adat kapcsolatukról így csak 1906-ból való; ekkor Juhász — éppen egy irodalmi vita keretében — pozitív példaként említette Mórát. (*Tévedések. Szeged és Vidéke, 1906. július 19.*). Körülbelül ugyanebben az időben — mint Móra egy későbbi leveléből kiteszik — Juhász gratulált Móra egyik Petőfi-cikkéhez is (talán a Szegedi Napló 1906. július 31-i számában megjelent *Petőfi napján* címűhöz). Ez kétségkívül még csak Juhász kvalitásérzékére vall — s Petőfi- és Arany-kultuszára. Jellemzőnek kell ugyanis tartanunk, hogy az időrendben következő, két évvel későbbi újabb epizód megint csak *ilyen* műveltség- és ízlésrokonságból fakadt. 1908. augusztus 27-én Juhász *A tölgyek alatt* címmel cikket írt kedves költőjéről, Aranyról — s a gratuláció sora most Mórán volt:

Kedves Kollégám uram, ön egy-két esztendeje egyszer kezét szorított velem valami cikéért, a mit Petőfiről írtam. Mai Arany-cikkeért szívemből adom vissza ezt a kézszorítást. Szenvedje el a hazáért igaz tisztelőjétől:

Sz. 908. aug. 27.

Móra Ferencről

Figyelemre méltó, hogy ekkor még magázódtak, még inkább azonban az, hogy — a levél zárópasszusába bűjtatott Arany-allúzió révén, roppant finoman — maga Móra ismerte el szembenállásukat: Juhásznak, akár csak a *Csillaghulláskor* Arany Jánosának, el kell „szenvednie” a nem megfelelő helyről jött dicséretet. Nem véletlen tehát, hogy ezután még évekig semmi adat nincs kapcsolatukról; sem levél, sem hírlapi utalás nem hozta össze őket. A távolság a két költő közt egyébként is ezekben az években lehetett a legnagyobb; pályájuk ismeretében ekkori esetleges barátkozásuk óriási meglepetés volna. Juhász ugyanis ezekben az években még mereven szembenállt a „szögedi irodalommal”. 1905. július 20-án írta Oláh Gábornak: „Szögedi írók nem ismerek” — s ez az álláspontja, minden jel szerint jó ideig változatlan maradt. Bizonyos, persze, hogy e kijelentése egyoldalú és tendenciózus, sőt az egyik legdurvább kritikai hiba van benne jelen: a kvalitásnak a tendencia miatti negligálása — akkori álláspontjának, a szegedi irodalmi regionalizmushoz való viszonyának azonban ez volt a tökéletes kifejezése. Irodalmunk akkori megosztottságában, s főleg Juhász akkori — neofita türelmetlenségtől sem mentes — pályaszakaszában ez a szembenállás törvényszerű s valószínűleg kikerülhetetlen volt; az új életérzés és versízlés kizárólagosságra tört benne.

A Holnap körüli forrongás elcsitultával azonban az irodalmi megújuláshoz, illetve az abból való személyes részvételéhez fűzött reményei semmivé váltak, sőt 1911-ben még az eleven szellemi életű Nagyváradról, a „Holnap városából” is elkerült — Szakolcára. Nem tudjuk pontosan, itt mi történt vele. Addigi hányódásai, az inspiráló, munkásságát „visszaigazoló” és föllendítő intellektuális közeg hiánya (illetve ennek radikális megvonása), eredendő (?) aka-

rati és idegrendszeri labilitása, esetleg más ok miatt-e — mindenesetre itt pályája valamiképpen elbizonytalanodott, lendülete megtört. Benső intellektuális koncentrációja pedig, mely az alkotás elengedhetetlen feltétele, ekkortól gyakorta föllazult, s ezzel fölerősödtek szemléletének eklektikus elemei is. Párhuzamosan pedig — *részben* ennek következtében — nyilvánvalóvá vált, hogy nem sikerült bekapcsolódnia a Nyugat körébe sem. Végleg csoporton (bár nem irányzaton) kívüli lett.

De pályája és lendülete e megbicsaklásával, sajátos mód, megteremtődött benne a „szögedi írókhoz” való kapcsolódásának érzelmi föltétele. Ő, aki néhány évvel korábban még nem volt hajlandó „szögedi író” ismerni, 1912 januárjában — reményei megfogyván — már hozsannát zengett Szegedhez. „A Dugonics Társaságot, ahol annyi kedves nagy íróm ékeskedik, tisztelettel köszöntöm — írta Balassa Arminnak —. Szegedet pedig, imádottnak szülte földemet, hová száműzöttként évek óta vágyom, ölelem magyar lelkem elbúsult hevével.” (JGYÖM 9:249.) S tudjuk: a város is nyúlt feléje; akció indult Szegedre helyeztetéséért.

A költő és a város közeledése szükségszerűen közelítette Mórához is. 1912 tavaszán — nyolc évvel Móra után — ő is a Dugonics Társaság tagja lett. Megválasztását a társaság szép-irodalmi szakosztálya 1912. április 27-én tárgyalta — az osztálytitkár s a jegyzőkönyvvezető Móra Ferenc volt. E minőségében hivatalból szolt Juhásról:

„A megüresedett tagsági helyre — olvashatjuk a jegyzőkönyvben — az osztály Balassa Armin és Scossa Dezső szabályszerű ajánlása alapján egyhangúlag Juhász Gyulát, a szegedi származású jeles poétát jelöli, annál inkább, mert remény van rá, hogy a most Szokolczán működő író hamarosan hazakerül Szegedre, amelynek írói körével különben is állandó összekötetésben van s ahol ügyis sűrűn megfordul, úgy, hogy a Társaságnak munkásságával bármikor rendelkezésére állhat.”

E jegyzőkönyvrészlet megfogalmazása nyilvánvalóvá teszi, hogy Móra tájékozott volt Juhásról, ismerte hazahozatalának tervét is. Sőt, kiderül, ő is Juhász mellett szavazott — egyezően a szépirodalmi szakosztály tagjaival (Juhász „kedves nagy íróival”): Balassa Arminnal és Józseffel, Scossa Dezsővel, Tömörkényvel, Kisteleki Edével, Sz. Szigethy Vilmostal és Ujlaki Antallal.

2

A szakosztály április 27-i ajánlását a Dugonics Társaság közgyűlése 1912. május 17-én hagyta jóvá — Juhász Gyula a választást május 20-án köszönte meg Tömörkénynek. (JGYÖM 9:253.) Levelét *Ultima Thulé*ből, azaz szabad, de nem önkényes fordításban, valahonnan az Északi-sark közeléből keletzte; látható, Szokolcát ekkor már igen nehezen viselte el. Tömörkénynek tett ígéretét azonban — hogy tudniillik „a legmagyarabb város irodalmi társaságának buzgó és tevékeny tagja lesz” — ekkor még nem váltotta, nem válhatta be. Szegedre helyeztetése nem sikerült.

Székfoglalóját is — már makói tanárként — csak megválasztása után másfél évvel, 1913. október 23-án tartotta meg. Költeményekkel szerepelt ekkor; ezeket, a társaság vendégkönyve szerint, „írta és felolvasta”. Ezen az ülésen — az első programpontként — egyébként Móra is szerepelt; ő Tömörkény *A főúr a dohánnal* című írását olvasta föl. *Ez volt első közös szereplésük*. Nem tudjuk, összelelegedtek-e, de valószínű, hogy legalább elbeszélgettek egymással, s legalább egy — írók közt szokásos — felületes, semmire sem kötelező „ismeretség” kialakult közöttük. A döntő fordulat azonban ekkorra alighanem bekövetkezett: Juhász Gyula 1913-ban már, jobb híján, kész örömet elfogadta volna azt a lehetőséget is, amit Szeged irodalmi élete nyújtott, nyújthatott számára. Ezt ekkori leveleinek hangulata, száműzöttségérzetének általánossá válása egyértelműen bizonyítja.

A frontok e sajátos, ám korántsem problémátlan közeledése leginkább mégis Móra nevezetes — 1915. január 24-i — Szegedi Napló-beli cikkében mutatkozott meg. Ez az írás (*Új versek. Juhász Gyula kötete*), mint ismeretes, közvetlenül Juhász nagy nevezettségű megízelt

könyvének megjelenése után íródott, s gyors megjelenése is, elismerő hangja is gesztusszámba ment. Móra ekkor már maga is közeledett Juhászhoz; írása kétségkívül barátkozási szándékának jele. Lelkendeznünk azonban ma, közel hetven év távolából sem tanácsos. E kritika ugyanis nem igazi, tárgyyszerű kritika; a könyvről, illetve a versekről tulajdonképpen semmit nem mond, a tárgyyszerű jellemzést Juhász költészetének frázisszerű, általánosságokban mozgó magasztalása helyettesíti. Szó sincs tehát arról, hogy Móra izlése közeledett volna a Juhászéhoz. Sőt, e dicséret kimondottan kétélű, mert szembeállítja Juhászt a nyugatosokkal s leválasztani igyekszik róluk. „...belső megnövésével — írta Móra Juhászcól — *karrierje nem tartott lépést*. Azt a karriert értjük, amit a profanus vulgus annak hív. [...] Ilyesfajta sikerek többé-kevésbé kijutottak azoknak, akikkel *inkább véletlenül, mint lelki összetartozandóság révén* együtt indult Juhász Gyula, de nem hisszük, hogy az ő autogrammjai oly kapások lennének, mint a *szervezett kortársai*. [...] *nagy irodalmi iskolázottsága jóformán egyetlen közös tulajdonsága a nyugatosokkal*, akikben ha annyi született költészeti volna, amennyi tanultság, igazán a magyar irodalom aranykora hajnalodott volna fel velük.” (MF: *Szegedi tulipános láda*. Bp. 1964. 92—93.) S hogy e szembeállítása teljes legyen, közvetlenül az idézett mondat után ott a kijelentés: Juhász, Móra szerint, „Isten szíve szerint való poeta”, azaz — ellentétben a nyugatosokkal, akik csak „tanultak” — „igazi” költő.

Hogy maga az érdekelt hogyan fogadta az elismerésnek-csábításnak ezt az ügyes kis remekét, nem tudjuk; közvetlen és szoros kapcsolat mindenesetre 1918-ig nem jött létre közöttük. De ez az írás mégis szimptomatikus, Juhász életének kulcs helyzete rejlik benne, s pályájának a Móra által szorgalmazott fordulata utóbb bekövetkezett. Juhász Gyula utóbb nemcsak lakhelye szerint lett szegedi író, de az irodalmi életben való elhelyezkedése szerint is, s bár „nyugatos” kapcsolatait teljesen soha nem számolta föl, 1919 után már egyáltalán nem volt Nyugat-szerzőnek tekinthető. Írásai zömmel szegedi lapokban jelentek meg, az az értékrend-szer pedig, amelyhez számos vonatkozásban önkéntelenül is alkalmazkodott, a szegedi irodalmi élet értékrendszere lett, s a műveire és gondolataira reflektáló írók is zömmel szegediek lettek.

Végleges „megtérése” azonban nem egy csapásra következett be, s még e Szegedre s a „szegediségbe” való retirádája is konfliktusokkal volt tele — részben Móra révén is.

Ennek a konfliktusnak a rekonstruálása előtt azonban szót kell ejteni egy sajátos, Mórát Juhászhoz, illetve Juhász világnézeti pozíciójához közelítő mozzanatról: a világháborúról. Az első világháború kitörése, illetve annak következményei ugyanis Mórát igen érzékenyen érintették. Rövid ideig tartó, de őt mégis súlyosan sokkoló katonai behívása (1914), ismerősei-barátjai, például Szőri József festő eleste, a háborús közállapotok fokozatos romlása, az ellátási gondok, a háborús — nálunk addig példátlanul kemény — cenzúra fenyegetése stb. egész addigi életvitelét kérdésessé tették. Az élet, amely számára addig jórészt pusztá „beilleszkedési” kérdés volt s döntően csak képességeitől és szorgalmától függött, a megváltozott viszonyok közt egzisztenciális bizonytalansággá, illetve bizonytalanságérzetté vált. Kétségtelen, itt, ebben a mély érzelmi változásban alapozódott meg politikai és írói radikalizálódása, s itt fordult meg döntően Juhászhoz való viszonya is. Semmiképpen nem véletlen ugyanis, hogy Juhász költészete, ez az övéhez képest föltétlenül komplikáltabb, súlyosabb kérdéseket görgető líra csak a háború kitörése után keltette föl érdeklődését — ahogy az sem véletlen, hogy Adyhoz, illetve Ady költészetéhez való viszonya is csak a háború végére változott meg.

Közeledése Juhászhoz azonban, amennyire megítélhető, *nem egyéni emberi vonzalmon alapult*; nem Juhász a (magán)ember lett számára érdekes, csak az irodalmi, sőt inkább irodalomközéleti jelenség. Szépen kiderül ez a pszichológiai idegensége, sőt távolságtartása abból a pár sorból is, amit — Juhász 1917 tavaszi megbetegedése alkalmával — Domokos Lászlónéhoz írt egy levélvégi utóiratban:

„*Szalay újságolja* — írta Móra —, *hogy Juhász Gyulát fölvitték valamelyik szanatóriumba s konzultálták rajta a kezdődő elmebajt, amitől különben a családja rég féltette szegényt. Azt mondták, a mérhetetlen és soha kielégültni nem tudó ambíció betege. Ez is lehet, de nekem más elméletem van róla, s gondolom, az az igazi. Azt hiszem, a nő után való mérhetetlen vágy*

s a nőhöz való közeledni nem merés betege. Serdülő gyerek maradt máig, iskolás példa. Maga beszélt kellemetlenül ható cinizmussal, hogy az Anna nevű kabaréhölgynek, akihez legszebb verseit írta — Szegeden is játszott, szétesett, kövér tömeg volt — a kezét is alig merte megérinteni. Váradon órákig várt a szállodai szobája küszöbén, s amíg a nő a bezárt ajtó mögött keverte a kenyerét, egy hadnaggal, — ő, a boldogtalan, csak a stanzák lábait mérte odakint. Ki mondhatatlanul sajnálom szegényt. Ismeri a Liliencron ábrándos Jancsi-ját?

»És Jancsi csak egyre szavalt fent.« (MF levelesládája. 114.)

Az alapkérdésben, a diagnózisban Mórának alighanem igaza volt; éles szemű, jó megfigyelő lévén, véleményét akceptálni kell. Ám soraiból nem nehéz kihallani a lesajnálást, az egészséges ember gögjét sem. Érezhetően valamiféle gyámoltalan, nem evilági, már-már pipó-gya figurát látott Juhászban, aki a realitásokkal nem számolva — „csak egyre szavalt fent”. Ebbe az idegenkedésbe persze szerepet kaphatott a másféle személyiségképpel szembeni spontán ellenézés, ami lélektanilag érthető. De aligha tévedünk, ha e véleményben többet, két életvitel, két magatartás önkéntelen megkülönböztetését is felfedezzük: a két lábbal a földön álló, „életrevaló” Mórát, s a csak „szaváló” Juhászt.

S e Domokosnéhoz írott levélutóirat ismeretében érthetővé válik, hogy Móra utóbb, még 1917 végén, vagy 1918 elején is — saját vélt vagy valódi érdeke védelmében — szembe is került Juhással. A makói tanári állást odahagyó költő ugyanis Szegeden próbált talajt találni lába alá és (mint Mórának is, Juhásznak is barátja és újságíró kollégája, Sz. Szigethy Vilmos megírta) a Somogyi-könyvtárban akart állást kapni. A gondolat azonban — Sz. Szigethy szerint — „nem tetszett Mórának. Talán szintén hiúságból, mert hiszen akkor a Juhász Gyulát adoráló magyar sajtó az ő nevével kapcsolatban emlegeti a Somogyi-fkönyvtárt, sokkal inkább azt hiszem azonban, hogy ennél is komolyabb aktuális okból. Móra a háborút részben mint nélkülözhetetlen úszta meg, nagyon zavaros volt az ő katonáskodási ügye, állandó rettegésben élt s inkább nőket, idős szakdíjnokokat vett átmenetileg maga mellé, csak Juhász Gyula ne kerüljön oda, akinek a fizikuma mindenre való, csak katonáskodásra nem.

Ő maga nem utasíthatta vissza Gyulát, de arra való volt a mindenre kapható Szalay József. (Szintén sasok szárnya alá húzódo természet.) Erre aztán ő lépett akcióba.

Szó volt akkoriban egy Lázár Györgyről elnevezendő népkönyvtárról, amit mintha külön erre a célra tartogattak volna s amiből soha nem lett semmi.

— Ezt fogod te vezetni, mert más nem alkalmas rá kívüléd. Önálló leszel, mindenkitől elkülönölve.

Juhász Gyula pedig bedőlt, hasztalan volt minden felvilágosítás, óvakodásra intés, Szalay rabulisztikus szuggeráló ereje diadalmaskodott felette. A költő hitt és elhallgatott az ambíció-jával.”

Móra mai híveit talán meglepi ez az emlékezés, de, sajnos, igazságtartamához nem férhet kétség. Mórának később is volt hasonló ügye, csak akkor nem Juhász Gyula, hanem egy másik író társa, Palotás Fausztin könyvtárosságáról volt szó, s akkor nem Szalay, hanem Mihalik József segítségével ért célt. (MF levelezéséből, 97—99.) Egyébként is, Sz. Szigethy szavahihe-tőségét egész pályája szavatolja; nincs adat rá, hogy Móra kárára elfogult lett volna.

3

Ha némileg furcsa is, de tény, ez az incidens — nyilván Móra és Szalay ügyes manőverezése révén — nem vágta ketté az éppen bontakozó kapcsolatot, sőt annak igazi kiszélesedése is csak ezután következett be. Juhász, úgy tetszik, akkor már rászorult Szeged irodalmi életére, illetve annak meghatározó embereire. A rendelkezésünkre álló adatok zöme mindenestre 1918—19-ből, illetve az azt követő néhány évből származik, sőt, ha egyáltalán lehet Juhász és Móra barátságáról beszélni, akkor csak ezekben az években lehet. A két író kapcsolata ekkor vált rendszeressé és sokrétűvé — Juhász 1918-tól szerepelt rendszeresen a Móra (és Szalay Jó-

zsef) irányította Dugonics Társaságban, s 1918-tól kezdve szerepeltek együtt nyilvánosan a helyi közéletben (Nemzeti Tanács, Radikális Párt stb.) is.

A kapcsolat kiszélesítésének kezdeményezője alighanem Móra volt; érdekeiből ez következett. Konkrétan tudjuk is, hogy Juhász, aki addig egyetlenegyszer, székfoglalója alkalmával (1913-ban) szerepelt a Dugonics Társaságban, most — Szalay és Móra égisze alatt — hirtelenváratlan bekerült a társaság programjába. 1918. április 21-én, ha személyesen nem is lépett dobogóra, verseit — neves színésznő, K. Gömör Vilma tolmácsolásában — már előadták a társaság felolvasó ülésén. S azt is tudjuk, pár hónappal később, július 11-én, Tápéra menet Móra és Szalay gépkocsijukon magukkal vitték Juhászt is, majd Tápén együtt keresték föl Heller Ödön festőt, együtt nézték meg a templom freskóit stb. E kirándulásról mindketten írtak is — s Péter László szerint ekkor, e kirándulás során melegedtek össze igazán. Igazi barátságról ugyan véleményem szerint túlzás volna beszélni, de tény, hogy valamiféle közösségvállalás köztük ekkor megtörtént, sőt — nyilván ennek következtében — nyolc nappal később, július 19-én Juhász megírta első, Mórát köszöntő versét is (*Köszöntő*. JGYÖM 2: 154.)

*Hallom, hogy egyik lusztrumod letelt.
Pajtás, fogadd e csöndes éneket;*

*E halk köszöntőt, mely szívből kíván
Békés nyugalmat annyi harc után.*

*Békés nyugalmat: egyszerű a szó
De sorsunk haj, fukar jutalmazó!*

*Pedig mi oly szerény fiúk vagyunk.
Oly keveset s oly gyöngén akarunk.*

*Egy dalt, ha néha szívünk megdobog.
Egy dalt dúdolnánk, fáradt vándorok.*

*S álmodni vágyunk olykor, ami szép,
Mint alvó gyermek anyatej ízét.*

*És néha tisztán, mélyen érzeni,
Hogy élünk s nemcsak tengünk erre mi!*

Nem vitás, ez a (gyöngébbek közül való, jó részleteit is a konvencióhoz hajlító) vers első sorban magát Juhászt jellemzi: a nyilvánosan vállalt többes szám első személy nem volt történeti-lélektani realitás — csak mint közösségvállalása bizonyítéka érdekes. De kulcsfontosságú dokumentum ez így is; *ettől kezdve ugyanis a két író nyilvánosan mindig vállalta egymást*. Egy sajátos irodalom-közéleti szövetség jött létre, egy, a magánemberi érzelmeken felüli intellektuális irodalmi „blokk”. E szövetség értelme nyilvánvalóan gesztusértékében volt; hisz ezzel a város két legjelentősebb — az irodalmi élet által is annak elismert — írója közösséget vállalt egymással, s individuális különbségeik ellenére egy új értelmiségi magatartás példáját adták meg Szegeden.

Fölvetődik persze a kérdés: mi készítette erre Juhászt? Nyilvánvalóan nemcsak jó szíve, könnyen lelkesedő természete — bár ez is motiválhatta magatartását. A meghatározó alighanem az lehetett, hogy akkori peremre szorultságában igen erős vágy élt benne az aktív irodalmi életre, általában az intellektuális kapcsolatokra — s e helyzetében szükségszerűen meg kellett alkudnia: élnie kellett a Móra fölkinálta — kétségkívül külsődleges, ámde szívélyes — „barátság”-lehetőséggel. Az ilyesféle kapcsolatok kialakításához és fönntartásához ráadásul

Móra nagyon értett; kapcsolatépítő gesztusai, egész magatartása jelentékenyen megkönnyítette Juhásznak e kvázibarátság vállalását. S nem feledhetjük azt sem: e barátság 1918—19-ben Juhásznak joggal kelthette a közösségért való feladatvállalás érzetét (bizonyos vonatkozásban csak illúzióját). (Tudjuk, a forradalmak alatt kezdeti tevékenységükben még az illúziótlanabb Móra is „forradalmi romantikát” látott.)

1918 őszén, 1919 elején mindenesetre már mindkettőjüket — egymással szoros együttműködésben — a forradalmak szegedi vezérkarában látjuk. A kutatás, elsősorban Péter László tisztázta, hogy ezekben a hónapokban mindketten igen jelentékeny, esetenként meghatározó szerepet játszottak az eseményekben. 1918. október 19-én, majd 21-én este már ott voltak a Nemzeti Tanács illegális megalakulását előkészítő üléseken, részt vettek az októberi 22-i alakuló ülésen, majd a tanács október 26. és november 22. közt tartott valamennyi ülésén és rendezvényén. A november 4-i, 5-i, 6-i, 7-i, 9-i, 10-i, 11-i, 13-i, 15-i, 16-i, 18-i, 20-i, 22-i ülés jegyzőkönyvét maga Juhász vezette; e minőségben ő örökölte meg Móra szereplésének is számos mozzanatát. November 1-én mindketten alelnökei lettek a Szegedi Radikális Pártnak, majd a december 1-i „alakuló nagygyűlés” megújított választásai révén Móra alelnök, Juhász pedig — társelnöki funkciójú — „elnök” lett. November 25-én ugyan Juhász (Hollós Józseffel együtt) kilépett a Nemzeti Tanácsból (Móra, korábbi kilépési szándéka ellenére, maradt), de ez nem befolyásolta együttműködésüket. Ha a Nemzeti Tanácsban ezután nem is, máshol változatlanul szerepeltek együtt. December 22-én például a Korzó mozi szabadságünnepén léptek föl; Juhász verssel, Móra *Hiszek az emberben* című írásával szerepelt. (Péter L. JGY a forradalmakban, 318.)

Hangsúlybeli és koncepcionális különbségek, persze, ekkor is voltak közöttük (Mórának mérsékeltébb, de egyben határozottabb s végiggondoltabb, Juhásznak talán radikálisabb, de amorfabb politikai koncepciója volt), de kétségtelen: ezekben a hónapokban nem a különbségek, hanem az egyezések határozták meg viszonyukat. Semmiképpen nem véletlen, hogy 1919. január 4-én Juhász, ha mégoly röviden is, újra méltatta Mórát — ezúttal már prózában (*Móra Ferencről*. JGYÖM 6: 133.), s február 16-án újra szerepelt a Dugonics Társaságban is. Március 19-én együtt emlegették őket, mint esetleges „kulturtanácsnokokat” is, s ez — jóllehet a szenatori széket egyikőjük sem fogadta el — már mutatja: a köztudatban már egymáshoz kapcsolódott a nevük. Ezt a tényt erősíti meg, hogy március 26-án a szegedi újságírók akkor megalakított szakszervezete is együtt emelte őket alelnökei közé. S négy nappal később, március 30-án, mintha maguk is demonstrálni akarták volna ezt az együvértartozást, együtt szerepeltek a kereskedelmi iskolások matinéján, majd (április 13-án) a második munkáshangversenyen is. Április 14-én pedig a tanácsválasztásokon mindkettőjüket beválasztották a szegedi munkás-, katonai- és földművestanácsba.

Kapcsolatuk intenzitása nem változott a politikai helyzet romlásával sem. Április 26-án — Csányi Mátyás társaságában — együtt vettek részt a városi színházban megtartott mesédélutánon, 29-én pedig még mindketten bekerültek a Dettre János újjászervezte városi kultúrbi-zottságba. Sajnos, ekkor a forradalom már leszálló ágban volt Szegeden; május 9-én Mórának távoznia kellett a Szegedi Napló éléről, s ahogy a forradalmak Szegeden, ők is defenzívába kerültek. Annál figyelemreméltóbb, hogy Juhász Gyula most, a megromló körülmények közt is tüntetőleg kitarzott Móra mellett; május 11-én megírta, majd aznap este a Móra tiszteletére adott társasvacsorán fölolvasta nevezetes versét (*Terzinák. Móra Ferencnek*. JGYÖM 2: 185., vö. még: 504.), amely Móra melletti nyílt kiállásának szép s egyértelmű dokumentuma. Sőt, e vers — szolidaritás vállalása mellett — azt is bizonyítja, ekkorra Juhász — némileg önáltató módon — *azonosította* sorsát a Móráéval; Mórát egészen a saját képére formáltan mutatta be.

A Mórának a főszerkesztői székéből történt távozása (május 9.) és a Tanácsköztársaság bukása (augusztus 2.) közötti furcsa átmeneti szakaszban egyszer még szerepeltek együtt. Július 31-én este a szegedi Munkásotthon Petőfi-ünnepélyén léptek föl; Móra *Petőfi a mienk* című prológusa után Juhász Gyula Petőfiről, mondott emlékbeszédet. Ekkor már az alkalom is, a szereplők személye és mondandója is kiállást jelentett; jelentőségét nem szabad lebecsülnünk. A két író kapcsolatára azonban az elkövetkezett pár évben már nem az ilyesféle kiállítás volt a jellemző. *Közösségvállalásuk történeti funkciója gyökeresen megváltozott* — ahogy megváltozott körülöttük a világ, s benne ők maguk is.

Ellenzékbe szorultak; s kezdetben nagyobb, később folyamatosan csökkenő közéleti nyomás nehezedett rájuk. 1920 elején igazolatlan estek keresztül, 1921. augusztus 9-én pedig az úgynevezett Tabódy—Dettre-perben — ha csak tanúként is — bíróság elé kerültek. Juhászt fizikailag is bántalmazták, s Móra is veszélyeztetve érezte magát; még évekkal 1918/19 eseményei után is jelengettek meg kettejüket együtt, vagy külön-külön támadó cikkek. A politikai szerepvállalás lehetősége ezzel számukra megszűnt, illetve a vezércikkíráásra csökkent le — evvel azonban mindketten évekig éltek is.

1919 után kapcsolatuk tulajdonképpen kerete mégis Szeged irodalmi életére, elsősorban a Dugonics Társaságra szűkült le. A társaság 1919 és 1926 közt Szalay József és Móra kezében volt; Szalay mint kerületi rendőrfőkapitány politikai védelmet és hivatalos elismertséget-támogatást biztosított a társaságnak, Móra pedig agilis és pontos ügyvivő, afféle szürke emi-nenciás volt. 1919 és 1926 közt Szeged e „hivatalos irodalmi képviselőtében” semmi nem történt, amelyet nem ő mozgott, vagy amelyről legalábbis ne tudott volna. A társaságnak a szegedi levéltárban őrzött iratanyagából kitetszik, ő intézte az adminisztrációt, a levelezést, a rendezvények szervezését, ő mozgatta a társasági életet, maga vezette — ritka kivételektől eltekintve — a jegyzőkönyveket, írta a tagajánlásokat (más „ajánlók” számára is) stb. Majdnem biztos ugyan, hogy e munka teher volt számára, nem kedvből csinálta (amikor lehetősége nyílt rá, meg is vált posztjától), ám a húszas évek első felében szüksége volt erre a — Szalay és a társaság nyújtotta — védelemre is. Számára a Dugonics Társaság a hivatalos elfogadottság biztosítója volt.

Majdnem biztosra vehető, hogy Juhász rendszeres foglalkoztatását is — egyetértésben Szalayval — Móra kezdeményezte; a költő irodalmi presztízsére a társaságnak is, Mórának is szüksége volt. Ezzel magyarázható, hogy Juhász — Móra titkársága, illetve főtítkársága éveiben — szinte mindenféle feladatot ellátott, amit mint tag (majd igazgatósági tag) elvállalhatott. 1919 nyarán és őszén már ott találjuk a társaság Lázár György pályázatának bíráló bizottságában — fölfedezettje, Nagyfalusi Jenő pályáját 1919. szeptember 16-án fölolvastott bírálati jelentésével például e minőségében indította el. Majd, részben Mórával együtt, részben Móra nélkül, de az ő szervezésében számos felolvasóesten is föllépett. Így 1920. június 5-én (Makón), 1921. december 11-én, 1922. december 30-án, 1923. november 11-én, 1924. február 11-én (Orosházán), 1924. október 26-án, 1925. március 7-én (Baján), november 7-én (Hódmezővásárhelyen), 1926. március 27-én (Szentesen), április 25-én és november 14-én is. Hét alkalommal Mórával együtt lépett föl. Elsősorban verseivel szerepelt ezeken a felolvasóesten, de tartott előadást is, sőt mások műveit is előadta, illetve méltatta. Mórával való együttes föllépéseik egyikén még az is előfordult (1920. június 5-én, Makón), hogy Móra olvasott föl verseket (a sajátjait), s a költő Juhász tartott szabadelőadást (Zrínyiről). S a társaságban végzett munkája ennyivel még nem is merült ki; tagokat ajánlott, részt vett az igazgatóság munkájában, sőt — horribile dictu — még a közgyűléseken is megjelent, ami pedig nem tartozott a tagok „szokásai” közé.

E feladatvállalásaiban Móra kezdeményezése mindig kimutatható. Terescsényi György tagajánlását 1921. február 20-án például végig Móra írta meg, de nem ő, hanem Juhász (és Sz. Szigethy Vilmos) írta alá. Ugyanez történt (1926. február 13-án) Imre Sándor professzor aján-

lása esetében is; a szöveg Móra, az aláírás Juhász Gyula kezétől származik. Hasonlóképpen Móra kezdeményezése mutatható ki Gulácsy Irén ajánlásakor is (1926. február 13.) — csak ez esetben Móra maga is aláírta az általa megszerkesztett szöveget. Tudjuk, több esetben együtt szerepeltek a társaság igazgatósági ülésén (például 1923. február 20., szeptember 19., október 20.) és közgyűlésén (1923. február 25., október 21.) is — ezekről jegyzőkönyvek is rendelkezésünkre állnak. Sajnos, e dokumentumok — Móra írta mindegyiket — túl szűkszavúak ahhoz, hogy megállapíthassuk, Juhász vajon részt vett-e a vitákban, vagy csak passzív szemlélő maradt. Hozzászólásait, ha voltak, a jegyzőkönyv egy esetben sem örökítette meg.

A Dugonics Társaság természetesen — Móra, Réti Ödön s mások „jelenléte” ellenére — Juhász Gyulának nem adta, nem adhatta meg a csoporthoz tartozás nagy élményét; azt az irodalmárélményt, amit korábban a Négyesy-szeminárium, vagy A Holnap idején megélt. A társaság kétségkívül egy alapjában eklektikus, határozott karakter nélküli kis vidéki társaság volt, amelynek munkáját olykor maguk a tagok sem vették komolyan. (A részvétlenségről Móra is többször panaszkodott.) Nem volt különösebben magas a rendezvények színvonala sem. Sok ok miatt jó, ha egyes programok színvonalasra és érdekesre sikeredtek. Az egy cél felé törő, azonos karakterű és vonzalmú irodalmárok valamiféle „szellemi műhelyévé” így a társaság — bár volt néhány jelentős írója — soha nem válhatott; Szeged szellemi élete ahhoz túl kicsi és differenciálatlan volt.

Az együttes munka azonban így is rendszeressé tette Juhász és Móra kapcsolatát. Nem véletlen, hogy ezekben az években más fórumokon is szerepeltek együtt, vagy legalábbis nevük és írásaik gyakran együvé kerültek. 1922 tavaszán indult meg Juhász Gyula rövid életű folyóirata, a Magyar Jövendő — a vezető munkatársak közt Móra is ott volt, sőt a lap első (1922. április 25-i jelzetű) számában jelent meg akkori írásainak egyik legbátrabbika, az „*Ismeretlen istenek*” is. November 21-én megalakult a Tömörkény Társaság, alelnökei ők ketten lettek. December 10-én Makón a Stefánia Szövetség estjén léptek föl, egy évvel később, 1923. december 8-án pedig egy, vakok javára adott műsorban szerepeltek ismét együtt. De együtt szerepeltek karácsony másnapján (december 26.) egy másik irodalmi délutánon is. 1924. szeptember 7-én Szegeden, szeptember 28-án pedig Makón egyszerre, egy műsorban mutatták be egy-egy egyfelvonásosukat — az utóbbi alkalommal, barátaik kérésére, fényképész elé is álltak. (Az akkor készült képek egyike lett a nevezetes, mindkettőjük által megírt „aradi tizenhármak”-történet elindítója!) Jellemző epizód, hogy 1925. július 18-án Juhász Makón Rudnayékkal ünnepelte Móra születésnapját, október 31-én pedig Juhász, Móra és Diósszilágyi Samu Battonyán szerepelt együtt. 1926. január 7-én Szegeden is együtt léptek föl egy irodalmi esten.

5

Ezekben az években már gyakran méltatták is egymást; ilyen nyilvános és félnyilvános kiállásaiknak számos dokumentuma maradt. 1920. március 18-án Móra meglehangú — egymáshoz tartozásukat fokozottan hangsúlyozó — levélben gratulált Juhásznak a Petőfi Társaságba való beválasztásához. A választást, a „hivatalos” elismerést Móra, jellemző mód, szinte közös sikerüknek tekintette; igazolásuknak a szegedi közélettel szemben. Juhász pedig — 1921. szeptember 7-én — újabb verset ír barátjához (*Móra Ferenchez. Tavasz, nyár...* JGYÖM 2:261 és 533.) — s e vers jelentősége éppen abban van, hogy különösebb apropó nélkül született, egyedüli — irodalomközéleti — célja az egymáshoz tartozás nyilvános megvallása volt.

1926 februárjában — *Csevegés* címmel — Juhász cikket írt *A festő haláláról* is (JGYÖM 7:25—27.). Ebben már nemcsak dicsérte a regény szerzőjét, de néhány máig érvényes megállapítást is tett írói alkatáról, művészetéről. Figyelemre méltó, hogy kritikai él, sőt kritikai szándék sincs írásában, sőt ő, aki aligha volt híve a nép-nemzeti iskolának, Móra prózájában a „népies-nemzeti” „kiteljesedését” fedezte föl, illetve dicsérte meg. S Móra is vigyázott arra, hogy barátságát minden lehető alkalommal kifejezze. Jól mutatja ezt, hogy az 1923. májusi

Juhász-jubileumra igen gondosan készült. Ő, aki máskor gyorsan és könnyen írt, most kétszer (május 18-án és 19-én is) megírta gratuláló levelét, s — szokásával ellentétben — az első változat csak fogalmazvány, több ponton átírt impurum maradt. Május 20-án pedig — levélbeli, félhivatalos, köszöntője után — élőszóban, nyilvánosan is méltatta Juhászt, sőt tulajdonképpen ő adta meg az ünneplés alaphangját is. S a nap folyamán is végig együtt, pontosabban egy társaságban voltak; a Közművelődési Palota épülete előtt — Babitsék társaságában — csoportkép is készült róluk. 1925. június 13-án pedig Juhász Gyula Móra Istvánról, Ferenc erősen közepes tehetségű költő bátyjáról írt elismerően (*Földszint*. Dm, 1925. június 13.), noha Móra István költőként éppen Juhász ellenpárja volt. Nem véletlen, hogy Móra Ferenc ezt a megemlékezést annak vette, ami volt: gesztusnak, s még aznap levélben köszönte meg a cikket. (MF levelezéséből, 157—168.)

Tíz hónappal később, 1926. április 18-án a Korzó moziban Juhász Gyula-matiné volt. Ezen, szinte már törvényszerűen, Móra is föllépett s elmondta híressé lett Juhász-méltatását, amely *Az élőfa ünnepe* címmel április 20-án a Délmagyarországban nyomtatásban is megjelent. Írása jellegzetes Móra-tárca, elsősorban a „csevegés” módja, sajátos ironikus-önironikus logikája érdekes. De ebben is összekapcsolta kettejük nevét, sőt — dicsekvésértékű „önkritikájában” — kettejüket ismerte el azoknak, „akik a legnagyobb szegényt hozták” a hivatalos Szegedre; „hírességünk és hírhedségünk — mondta — összeköt bennünket”. S ebben az írásban — ha félig hatástalanítva is állításait — lefektette a szegedi „Juhász-kultusz” alapjait: „Dugonics András óta Juhász Gyula az első igazán szegedi nagy író — írta —, aki valóban ebből a homokból sarjadt városa dicsőségére és ezért kellett nekünk, szegedieknek, Juhász-kultuszt csinálnunk, nem Juhász Gyuláért, hanem Szegedért”. (JGYEmlékkönyv 442.)

Sajnos, ez a közösségvállalás féloldalas volt, csaknem kizárólag a nyilvánosságnak szólt. Tünetértékű tény, hogy „nem hivatalosan” még a kapcsolat fénykorában is alig találkoztak. 1926-ig egyetlen (utána még egy) esetről tudunk, amikor Juhász magánemberként megfordult Móraéknál. Ez az egy eset is — valamikor a húszas évek közepén, talán éppen 1925-ben — praktikus célzatú együttlét volt; Móra Ferenc István bátyjával akarta összehozni a költőt. (Péter László, SKH, 1972. 1. sz. 55.) Célját valószínűleg el is érte, mert 1925. június 13-án Juhász Gyula cikket írt az idősebb Móráról (*Földszint*. Dm, 1925. jún. 13.). Mindennapjaik azonban ekkor is más-más közegben zajlottak; Móra baráti-„hódolói” táborában nem volt ott Juhász, az ő — Terescsényi György megörökítette — darvadozásairól pedig hiányzott Móra. Ellentét is lehetett köztük; Móra, állítólag, „bolondnak” nevezte a költőt szűkebb baráti társaságban. (Juhász Margit — Gyula testvére — emiatt még az ötvenes évek elején is panaszkodott kutatóknak.) Az viszont tény, hogy 1924. november 19-én Móra „igen kényes és sürgős ügyben” kérte magához Juhászt, egy évvel későbből (1925 szeptemberéből) pedig őszintétlenségének maradt fenn dokumentuma. Espersit Jánoshoz írott szeptember 5-i és Juhászhoz írott szeptember 23-i leveléből, illetve ezek összevetéséből ugyanis kiderül: ha kis dologban is, de becsapta a költőt, amikor ásatásra hivatkozva nem ment el egyfelvonásosaik szegedi bemutatójára, jöllehet egyszerűbben s nyíltabban is kimenthette volna magát. (MF levelezéséből, 156—157.)

6

1925/26 körülre Móra irodalmi helyzete gyökeresen megváltozott. A rendszer konszolidálódott, a politikai nyomás, amely 1919 után egy ideig rá is nehezedett, megszűnt, illetve jelentékenyen megszelídült, s ezzel párhuzamosan, szinte ugyanakkorra írásai is országos sikert hoztak számára. Egyike lett a legnépszerűbb, legolvasottabb magyar íróknak. Szegedre, illetve a szegedi irodalmi életre így mind kevesebb szüksége volt. Érthető hát, hogy 1927 tavaszán odahagyta a Dugonics Társaságot (addigi főtitkári posztját fölcserélte az alelnök szépen hangzó, de névleges címével), s még a pesti ajánlatok közt is válogatott: válaszolatlanul hagyta a Magyar Hírlap — főszerkesztői posztot ajánló — „kísértő leveleit” is. Tehette; írásai ekkor

már jelentős anyagi sikert, népszerűsége és a rendszer konszolidációja pedig hallgatólagos politikai védelmet biztosítottak számára. Érthető hát, hogy e megváltozott helyzetben — szorosabb személyi vonzalom, lelki rokonság híján — megglazult kapcsolata Juhász Gyulával is; erre a kapcsolatra, úgy látszik, már nem volt különösebb szüksége.

Főtitkárságának utolsó hónapjaiban azonban Juhász még háromszor is szerepelt a Dugonics Társaságban: 1927. január 30-án, március 25-én és április 24-én. Ezeket a programokat még minden valószínűség szerint maga Móra szervezhette meg; ezeket tehát még kapcsolatuk történetéhez tartozónak kell tekintenünk. Ezt követően azonban föltűnően megcsappannak a kettejükre vonatkozó adatok, sőt az érdemi kapcsolat helyébe Juhász Gyula részéről e kapcsolat (s Móra) misztifikálása lépett. A magyar irodalom fő áramaiból végleg kieső, mindinkább izolálódó Juhász a hátralévő években már csak misztifikálta ezt a számára, úgy látszik, fontosnak bizonyult közösségvállalást, s megalkotta a sok vonatkozásban máig élő Móra-legendárium alapképletét.

Az alkalmat ehhez, véletlenül, Supka Géza szolgáltatta, aki mint a *Literatura* szerkesztője 1927. szeptember 6-án cikket kért Juhásztól — *Móráról*.

„*A Literatura folyóiratom számára fontos és főként sürgős kérésem van hozzád — írta Supka Juhásznak —. Az október elsejei számunk Móra-számnak készül, éspedig olyanformán, hogy Herczeg Ferenc mint író méltatná őt, Turi Béla mint az Alföld krónikását mutatná be, Te pedig többszámú fénykép és még több számú anekdóták kapcsán Ferinek az életrajzát írnád meg. [...] A külön kérésem még az lenne, hogy — periculum in Móra — legkésőbb 12-ig legyen a kezem között.*” (JGYÖM 8:405.) Ezt az „életrajzírói” szerepet Juhász vállalta, s vállalta azt is, hogy az írotársát megdicsőítő folyóiratszámában együtt szerepeljen Herczeg Ferencel. Ez különös szemléleti változást mutat; Juhász — mint Tömörkény és a *Szegedi őskert*-sorozatban megörökített másodvonalbeli írók esetében is — „irodalmi hagyományteremtésre” vállalkozott, személyes presztízsével emelven meg írotársai tekintélyét. Móra-cikkét ugyan szeptember 12-ig aligha írhatta meg (Ilia Mihály szerint „szeptember közepe tájára lett csak kész vele”), de a Hétfői Rendkívüli Újság szeptember 12-i számában — *Móra Ferenc jubileuma* címmel — előleget adott: beharangozta a jubileumot. (JGYÖM 8:111—112., 403.) Október 17-én Móra „vasárnap estére” vacsorára hívta a költőt — levelének utalásaiból kiteszik, ekkor már ismerte Juhász Gyula róla írott cikkét (*Móra Ferenc ezeregy élete*), vagy legalábbis annak koncepcióját. Érdekes mód, ez volt a második alkalom, amikor — dokumentálhatóan — *Juhász Mórának vendége volt*.

A *Móra Ferenc ezeregy élete* a *Literatura* novemberi számában jelent meg (némileg megcsonkítva). Supka kihagyta azt a fejezetet, amelyben Juhász a Móra-legendárium alakulásáról szól. Húzása oka helyhiány is lehetett, de tudatos szerkesztői korrekció is. A *Literatura* ugyanis éppenhogy Móra-kultuszt kívánt teremteni; Juhászra, éppúgy mint Herczegre is, ezért volt szüksége Supkának.

Maga a cikk Péter László szerint „az egyik legszebb Móra-portré”, s ebben kétségtelenül van is igazság. Juhász láthatólag fölkészült „Mórából”; írása az addigi Móra-irodalomból — „tárgy”-ismerete, tömörsége és megformáltsága révén — messze kimagaslik. „Szépségének” azonban ára volt; Juhász nem tárgyi pontosságra törő, részletes életrajzi tanulmányt írt, hanem — lekerekítve és fölstilizálva az életút eseménytörténetét — íróilag „megemelt” íróportrét. Jellemző, hogy cikke indítása magát Mórát, pontosabban Móra írásmódját, modorát idézi föl; az egész első bekezdés jól sikerült stílusimitáció. S ez a Gestustevő attitűd végigvonul az egész portrén. Juhász nemcsak nem szól Móra árnyoldalairól (ez az adott körülmények között érthető volt), de idillivé, sőt már-már meseivé stilizálta ezt a (nagyon is komplikált) jellemet és életutat. „Legenda alakul itt” írta maga is egy helyt, s ebben, bár a gondolatot nem vitte végig, igazsa volt. A *Móra Ferenc ezeregy élete* már a Móra-legendárium minden lényeges elemét tartalmazza. Ebben már együtt van a szegénységből önerejéből kinövő, szorgos, „ezeregy” területen dolgozó, „aranszájú” és tisztaszívű író karakterisztikája.

A kapcsolat azonban ezzel lényegében le is zárult. Móra még hét évig (1934-ig), Juhász

pedig tízig (1937-ig) élt, kapcsolatukról adat mégis alig van. Ami van, az csak laza, ad hoc kapcsolatra vall.

1928. április 17-én Móra levelet írt Juhásznak s kérte, „karoljon föl” helyette egy fiatal festőt (talán Istokovits Kálmánt). 1929. január 22-én pedig Losoncra táviratban gratulált a Baumgarten-díjhoz:

Lucenec 1070 16 22 10/30

= toemerdek penzt elkolteni [,] asszonyt a házhoz hamar [,] szakolca tajarol szivboel gratulal

= mora feri

Tanácsa azonban elkésett, pár nappal később (Péter László szerint a január 27. utáni napokban) Juhász Gyula betegsége kiújult, s ezzel pályája lényegileg lezárult. Az elkövetkező nyolc évben már csak nagyritkán írt.

Mórához való szubjektív viszonyát mutatja, hogy még ezekből az utolsó, nehéz esztendőkből is van két verse, amely a róla megfélekezett Mórának, illetve Móráról szól. A *Móra Ferenc jubileumára* az 1929. június 10. előtti napokban született — a nagybeteg költő versben akarta köszönteni a jubiláló s Kiskunfélegyháza díszpolgárává választott író. Szándéka azonban csak félig sikerült, versét nem tudta megírni. De egy már kész verse fölé — gesztusként — odaírta Móra nevét. Utolsó Móra-verse a *Móra Ferencnek (Mint akit sors...)* már Móra halála után, 1934. szeptember 5-én született. Ez egyik utolsó költői felvillanása volt: az ekkor írott néhány vers költői pályája záróakkordja lett. Az élő-halott költő azonban ebben, érthetően, már csak hiányérzetének és nosztalgiájának tudott hangot adni:

*Mint akit a sors ittfelejtett,
Úgy járom én a furcsa kertet,
Amely életnek hívatik,
Keresek benne valakit,
Aki szemének bársonyával
És hangja meleg aranyával,
Mint rég, megint elandalit*

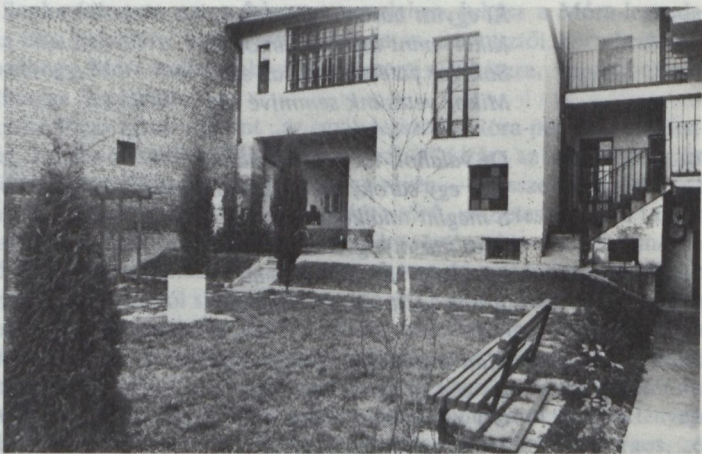
*Mi nem búcsúztunk el soha,
Két meghitt, régi cimbora,
Ki együtt harcolt, álmodott,
Kiket, mint minden álmodót,
Sokszor fölébresztett az élet,
Mikor vetésünk semmivé lett.*

*De valahol, túl-földi gondon,
Van egy sarok, hol meghúzódom
S megint találkozom veled.
S ha mosolyogva kérdezed,
Mi újság? Én azt felelem:
A nap alatt nincs semmitem.*

*Mint a szivarod füstje, tűnik
Az élet és mint betűid,
Oly rejtelmesek útjai,
Míg újra látunk valakit,
Aki szemének bársonyával
És hangja meleg aranyával,
Mint rég, megint elandalit.*

Móra ezzel legenda és mítosz lett; Juhász Gyula révén megszületett a „szegedi irodalmi hagyomány” Móra-képe.

Megjegyzés: Juhász Gyula és Móra Ferenc kapcsolatáról részletesen és összefoglalóan nem szólt eddig a kutatás; e vonatkozásban legföljebb Péter László *Juhász Gyula és Szeged* című tanulmánya említhető meg, amely — egy bekezdésben — e tárgykört is „összefoglalta”. A kapcsolat történetének számos mozzanatát természetesen már tárgyalta a szakirodalom. Számos adat található az ún. Juhász Gyula Emlékkönyvben (*Juhász Gyula. 1883—1937*. Szerk. Paku Imre. Bp. 1962), *Juhász Gyula Összes Művei* kritikai kiadásában (ezt a sorozatot a szövegben JGYÖM rövidítéssel idézem) s Péter László *Juhász Gyula a forradalmakban* című könyvében (1965), amelyet így rövidítettem szövegbeli hivatkozásaimban: JGY a forradalmakban. Móra Ferenc négy Juhász Gyulához írott levelét Péter László (*Móra Ferenc levelei Juhász Gyulához*. Somogyi-könyvtári híradó, 1972. 1. sz. 53—55.), másik hét levelét pedig Kőhegyi Mihály és e sorok írója közölte: *Móra Ferenc levelezéséből*. Kecskemét, 1979. (E kötet rövidítése: *MF levelezéséből*.) Móra egy levelét, egy levélfogalmazványát és egy táviratát kéziratból ismerem; ezek a Móra Ferenc Múzeumban találhatóak. Móra Domokos Lászlóné-hoz írott, Juhász Gyulára vonatkozó sorait Madácsy László közölte: *Móra Ferenc levelezéséről*. Sajtó alá rend. Madácsy László. Szeged, 1961. E kötet rövidítése a szövegben: MF levelezéséről. Sz. Szigethy Vilmos idézett emlékezését a Móra Ferenc Múzeum őrzi. A Dugonics Társaság iratanyaga a szegedi levéltárban, „vendégkönyve”, amelyből rendezvényeinek teljes sora is összeállítható, a múzeumban van.

JUHÁSZ GYULA-UDVAR